

Çocukluk Sosyolojisi İçin Evrensel Giriş

ERTAN EĞRİBEL*

*“Çocukluk Sosyolojisi”nin ilhamını veren
M. Ruhi Şirin ağabeye...*

Başlangıç İçin Küçük Bir Giriş

Çocuk, çocukluk günümüzde Doğu ve Batı uygarlıklarının veya bütün toplumların ortak konusu ve söylemesi garip ama aynı zamanda sorunu. Aslında buna “uygarlık ayıbı” demek daha doğru bir yaklaşımdır. Bundan elbette öncelikle evrensel uygarlığı temsil ettiği iddiasında bulunan Batı sorumludur. Çocuk, çocukluk gibi bir konuda tartışmada ortaklık sağlamak kolaymış gibi görünmesine karşılık hem pratikte, hem de kuramsal düzeyde farklı bakış açıları ve değerlendirmeler var. Buna karşılık son 200 yıldır tartışmalı olan bu konuda “evrensel çocuk grameri”ni oluşturmaktan -iyi ki- vazgeçilmiş değildir. Çocuklar ile ilgili konuları gündeme getirirken ve sorunların çözümünü amaçlarken, geçmişi, bugünü ve geleceği kayıtlayan evrensel/bütünsel yeni bir bakış açısı koymak dünyanın birliği ve geleceği için gereklidir. Evrensellik konusunu çocuk üzerinden tartışmamızın nedeni uzmanca bilgiçlik yapmak için değil çocuk bakış açısı ve dünyası zaten bunu içerdiği içindir. Çocuk sosyolojisi için evrensel bakış açısı buna dayandırılmalıdır. Sorun bu evrenselliğe “büyüklerin/egemenlerin” yabancılığı ve uyumsuzluğudur. Dünyanın birliği ve geleceği ile ilgili verili değer ve yargılardan, otoriteden, eşitsizliklerden, sömürüden, şiddetten, verili düzenden ve egemenlikten ayrılmış özgür, bağımsız, evrensel, en saf/öz çocuk bakış açısı ve pratiği bizim çalışma yöntemimizin ve sonuçlarının sınındığı, doğrulanacağı temel çerçeve olmalıdır. Verili dünyayla gerçek bir bağlantı kuran ama empoze edilen dünya görüşünden bağımsızlığını sürdüren ortak çocuk bakış açısından ve sokak/kamu pratiğinden, diyalog ve uzlaşmasından yararlanacağız. Buna katkıda bulunarak kendi sosyoloji görüşlerimizi ve yöntemimizi zenginleştireceğiz. Çocuk konusuna ilgimizin

en önemli nedeni budur. Bunun için önce insanın birliğini ve geleceğini temsil eden evrenselliğin kendisini tartışmak gerekiyor. Böylece toplumların kendi konumu ve çözümünü temelinde farklı görüşler olmuş olsa bile ortak bir diyalog oluşturmak, aynı zeminde tartışmak mümkün olacaktır.

Çocuk bakış açısının evrenselliği içinde çok yönlülüğü, farklılığı ve ortaklığı sağlayabilmek için çocuğu belli kalıp değerlere göre biçimlendirmeyi amaçlayan din, milliyetçilik, ahlak, hukuk gibi değerler veya bireysel felsefe ve sanat-edebiyat bilgisinin ötesinde, konuyu genel dünya görüşü/ yöntem iddiasıyla ortaya çıkan sosyoloji çerçevesi içinde ele alacağız. Ortak bir görüş geliştirmek, farklılıkları ortadan kaldırmak mümkün olmasa da yöntem çerçevesinde herkesin kendi görüşünü savunması mümkündür. Sosyolojinin bütün toplum olaylarını kapsama iddiası ve bunu yöntem/genel dünya görüşü çerçevesinde gerçekleştirmek istemesi çocukluğu çeşitli toplumbilimleri ile ilişkili bir biçimde ele almamızı sağlayacaktır. Çocukluk sosyolojisini sosyolojinin bir alt dalı olarak değil sosyolojinin temel görüş ve önerilerini tartışmak, genişletmek için ele alacağız. Bu bir anlamda sosyolojinin temel konu ve sorunlara bakışıyla da hesaplaşmaktır. Çocukluk sosyolojisi, sosyolojinin diğer alt dalları gibi alt bir uzmanlık dalı değil sosyolojinin temel konu ve sorunlarının, yönteminin sınırdığı bir alan olmalıdır. Bu açıdan çocuk ve çocukluk sıradan, herhangi bir konu değildir. Konunun uzmanı veya çocuğu nesneleştirmek anlamında konunun tüccarı değiliz. Çocuk sosyolojisi altında yapılan çalışmalardan ayırdığımızı belirtelim. Belki bu çalışmalardan ve tartışmalardan bir yönüyle yararlanacağız ancak bununla sınırlanmayacağız. Amacımız gerçek anlamda çocuk bakışına dayalı “çocukluk sosyolojisi” alanı/disiplini kurmak ve genel sosyoloji yöntemimizi geliştirmektir. Çocuklar adına, onların yerine çocuk sosyolojisini oluşturmayı değil, doğrudan çocuk bakışından faydalanmayı amaçlıyoruz.

Çocukluk sosyolojisinin temel eksen, pratiği ve bilgisi çocuklara dayalı olması gerekir. Bu popülist bir yaklaşımdan değil, çocuk dünyasının ve bakışının zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Mevcut çocuk sosyolojisi anlayışı çocukların yaşam sıkıntılarına, mağduriyetlerine, hayallerine ve hayal kırıklıklarına, itilmişliğine, güçsüzlüğüne, teslimiyetine, masumiyetine vb. dayalıdır. İçgüdülere ve duygulara dayanan bu yaklaşım kalıpları kolayca içi boş popülist söyleme ve melodrama dönüşebiliyor. Verili ilişkilere bağlı sürekliliği olan sorunlar, düzenin işleyişinden ve açmazından değil, sanki olağanüstü olaylardan, olağanüstü durumlardan ve rastlantılardan kaynaklanıyormuş gibi kaba bir “izleyicilik” ve “yardımseverlik” yaratıyor. İnsanlığı geçmişten günümüze ilgilendiren çocuk sorunu kaba kalıplarla ele alındığında olaylar, durumlar, duygular basitleşir, sonuçta ortaya çıkan

sıradan, beklenmedik bir kurtarıcının herşeyi çözmesiyle mutlu sona ulaşılır. Ancak kalıplar ve durumlar birbirini çizimsel bir yoldan nöbetleşe izlediği için olaylar sürgit tekrarlandığı gibi kurbanlar ve kurtarıcılar da karikatüre/kuklulara dönüşür ve inandırıcılığını yitirir. “Kurtarıcılar”ın, “izleyiciler”in ve “yardımsever”lerin heyecanı yapaylaşır ve söner. Çocuğa yaklaşımda tutarlılık ve ölçü, toplum ve tarihten kopuk melodram kalıplarına, uzmanca, buyurgan akla ve uygulamalara indirgenmektedir. Çocuk çalışmaları ve uygulamaları çocukların düşünce ve yaşam pratiklerinin genişliğini dışarda bırakan popülist bir anlayışa dayalı olarak gelişmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bunu aşmak ve gerçekten çocuk bakışına dayalı ve herkesin ortak olacağı bir çocukluk sosyolojisi oluşturmak gerekiyor. Çocuk bakışı elbette hazır, tamamlanmış toplumsal bir program, sistematik bir yöntem oluşturmuyor, Çocukluk sosyolojisinde yapılması gereken çocuk bakışından faydalanarak bu yöntemi bulmaktır.

Farklı Çocukluklar Anlayışından Evrensel/Modern Batı Çocuk Anlayışına

Tarihte çocuk ve çocukluk çalışmalarından öğrendiğimiz ilk sonuç XIX. yüzyıl öncesinde Doğu’da ve Batı’da farklı çocukluk anlayışı ve düşüncelerinin, örgütlenmelerinin varlığıdır. Tarih içinde çeşitli dönemlere, koşullara ve toplumlara bağlı olarak farklı çocukluk anlayışı ve örgütlenmesi bulunmaktadır. Günümüzde sözü edilen modern, Batı evrensel çocuk anlayışı ve örgütlenmesi bütün tarihi dönemleri kapsamamaktadır. Modern dönemde ne oldu da Batı merkezli evrensel bir çocuk anlayışı ve sorunlarından söz edilmiştir? Yine niçin çocukluk ile ilgili yaklaşımlarda bilime üstünlük verilmiş ve konu bilim çerçevesinde sınırlandırılmak istenmiştir? Bu değişikliği XIX. yüzyıl koşulları ile ilişkili olarak açıklamak gerekir. XIX. yüzyılın en önemli olayı Batı’nın dünya egemenliğini ele geçirmesi ve buna uygun yeni bir dünya ve toplum örgütlenmesine gitmesidir. Bu nedenle çocukluk ile ilgili geleneksel toplum ve düşüncesi dışında yeni bir düzen, toplum ve dünya görüşü gündeme gelmiştir. Burjuvazi kendisine bağlı bir düzen/dünya kurmak isterken Batı geleneksel toplum örgütlenmesine ve dünya görüşüne karşıt yeni düzenlemeler içindedir. XIX. yüzyılda ortaya çıkan diğer önemli bir değişiklik Batı-dışı toplumlarında yönetim ve denetim, dünya görüşü sorumluluğunu da Batı’nın üstlenmesidir. Batı merkezci uygarlık anlayışının Doğu’ya bakışı (oryantalist) sorunludur. Doğu, Batı için geçmişi olmayan, köksüz, yetersiz, eksik, saf, hamiliğini üstlendiği, esirgenmesi gereken, farklı “çocuk uygarlık”tır. Batı’nın kendi dışındaki dünyaya, Doğu’ya bakışı ile çocuğa

bakışı benzerdir. Bu bakış açısı kimi zaman Doğu düzeninin/despotların zulmü altında Batı tarafından kurtarılmayı bekleyen gizemli, mağdur, muhtaç, ekzotik “çocuk-kadın uygarlık” ideolojik formuna dönüşmektedir. Batı sadece üstünlüğü değil uygarlığı da kendine bahşetmektedir. Doğu (çocuk veya kadın) sorunludur ve kendi kendine sorunları çözmede yetersizdir. Batı-merkezcilik ile Batı-dışı toplumlar kendi kaderlerini Batı’ya bağlamıştır. Batı, geleneksel düzenden koparken yeni bir düzen oluşturma çabasında devletten, aileye, sağlığa ve üretime, hukuktan sanata, eğitime bir dizi değişiklik ile kendi düzenini genelleştirmiştir. Çocuk konusuna yaklaşımın da bu çerçeve içinde çok yönlü, disiplinler arası bir düzeyde ele alınması doğaldır. Elbette tartışılması gereken Batı’nın sadece yaklaşım değişikliği değil, aynı zamanda verili düzen ile ilgili çerçevenin de değişmesi ve yeniden yapılanmasıdır.

Batı’da çocuğa bakış açısı ve çocuk bilgisi toplumun ve dünyanın yeniden örgütlenmesiyle içiçedir. Yaklaşım biçimi, sorunların tespiti ve çözüm birliktedir. Bu durum çocuğa yaklaşımda sorunların anlaşılmasını ve çözümü zorlaştırmaktadır. Batı’da yeni konuların gündeme gelmesi ve sorunların çözümünde toplum güçlerinin öne çıkması çocuğun da zayıf ve yetersiz olmasına karşın bir güç veya toplumsal özne/aktör olarak görülmesine neden olmuştur. Tarihte ilk defa çocuk, çocukluk konusu ve problemi (yönlendirme, denetleme, biçimlendirme açısından) aileden ve sokaktan görece bağımsız, dönüştürülen, dönüştürülen bir özne ve güç haline gelmiştir. Bu yönde ele alış biçimine en çok yabancılaşma çeken Batı-dışı toplumlardır. Doğu’da toplum güçleri ancak devlete dönüştüğünde etkili olmuştur, toplum güçlerinin kendi adlarına genel bir toplum çözümü getirmeleri söz konusu değildir. Modern dönemde çocuğun bağımsız bir özne ve güç olarak alınması, toplum, aile ve sokak örgütlenmesi dışında eğitimi geleneksel bakış açısı ve örgütlenmesinin değişmesi anlamına gelmiştir. Doğu’da geleneksel uygarlık düşüncesi içinde çocuğun sorun ve çözümleri devlet ve toplum düzeyindedir. Batılılaşma döneminde bu yönde ele alış biçimi değişmemesine rağmen devlet/yönetim ve toplum ilişkilerinin (ikiliğin) değişmesi, toplum tarihine ve kimliğine yabancı yeni bir siyaset ve örgütlenmenin söz konusu olması sorunlara neden olacaktır. Batı’da ise aynı dönemde toplum sınıfları, toplum güçleri, kendi adına bütün toplumu kapsayacak çözümler getirdiği için çocuk konusunda yeni yaklaşım kimlik düzeyinde yeni sorunlara yol açsa bile geleneksel Batı toplum düşüncesi ve kimliği ile bağdaştırabilmiştir. Burjuvazi iktidarı/yönetimi üstlendiğinde geçmişte aristokrasinin yaptığı gibi çocuk konusunda kendi yaklaşım ve çözümünü, öncülüğünü öne çıkarmıştır. Doğu’da devletin bütün önemine karşılık toplum çözümünü ve kimliğini temsil etmemesi

çocuğa yaklaşımında ve örgütlenmesinde devlet-toplum ilişkilerinde sorunlara neden olmuştur. Bu nedenle geleneksel toplum ve/ya aile ve sokak/kamusal alan örgütlenmesi içinde çocuğun yetişmesi, korunması ve kimliğinin verilmesi yeni dönemde de varlık ve etkisini sürdürmüştür. Esas sorun son dönemde Batıcı devlet kimliğinin Doğulu toplum kimliği ile uyuşturulmaya çalışılmasıyla ortaya çıkmıştır. Batıcılaşmanın başlangıcında devlet ile toplum arasında ikilik/farklılık korunması nedeniyle bu yabancılık çocuk, aile ve sokak ilişkisinde dramatik sonuçlara yol açmamıştır. Ancak Doğu'da ve Türkiye'de çeşitli toplum güçlerinin, aktörlerin kendi görüşlerini/ siyasetlerini öne çıkarması ve devlete dönüşmesi çabası olduğunda çocuğa yaklaşımında bir curcuna söz konusu olmuştur. Bu günümüzde de değişmemiştir. Eğitim ve öğretim konusunda her iktidarın veya toplumsal gücün kendi görüşünü devlet düzeyinde uygulamaya çalışması ile ortaya çıkan çatışma, kargaşa, belirsizlik bunun bir özeti gibidir. Çocuk sorununa bakışta devletin temel bir bakış açısı ve çözümü söz konusu olmadığında çocuğa toplum düzeyinde kimlik vermek, yaygınlaştırmak, gelenek oluşturmak, birikim ve sürekliliği sağlamak mümkün olmamaktadır.

Çocukluk konusu ve sorunları XIX. yüzyılda ve Batı ülkelerinde yeni bir biçimde gündeme gelmiştir. XIX. yüzyıl öncesinde de bu yönde tartışmalar, görüşler olmasına karşılık artık çocuğa yaklaşım düzenin uzantısına ve işleyişine dönüşmüştür. Kurumların işleyişi sırasında ortaya çıkan sorun ve aksaklıklara düzen içinde çözüm aranmaktadır. Yeni toplum düşüncesi ve toplum örgütlenmesi çocuk ile ilgili yeni konu ve sorunların gündeme gelmesine neden olmuştur. Yeni düzen, geçmişten kopunca, önce kendinin yarattığı yeni sorunları çözmeye çabası içindedir. Bu konuda evrensel bir birlik ve ortaklık sağlanamamıştır. Ancak çeşitli görüşler/kuramlar ya soyut hukuk ve ahlak ilkeleri çerçevesinde veya üniversite içinde "bilimin özgürlüğü", "bilimsel eleştiri" içinde birbirini yok etmeden, dışta bırakmadan yanyana yer alabilmiştir. Bu nedenle tartışmaların geleneksel toplum düşüncesi dışında (dini, ahlaki kurumlar, görüşler, değerler veya geleneksel kurumlar, aile ve sokak eğitimi ötesinde) modern bilim ve özellikle eğitim düzeyinde ele alınması daha geçerli bir yaklaşım olarak görülmüştür. Çocukluk tek boyutlu olarak tanımlanamayınca düzenin işleyişiyle ilişkili çeşitli toplum bilimlerinin ortak konusu ve sorunu olarak ele alınmaya başlamıştır. Disiplinler arası yaklaşım zorunlu görülmüştür. XIX. yüzyıl Batı düzeni Batı-dışı toplumları da kapsayan bir yönetim ve dünya görüşü getirdiği için çocukluk konusunda Batı açıklamaları Batı-dışı ülkelerde de yaygın yaklaşımı oluşturmuştur. Geleneksel düşüncenin bir parçası olan aile, din, edebiyat, gündelik yaşam bilgileri dışında, çocukluk konusunu temellendirme çabası öncelikle okul eğitimi olarak öne çıkmış,

konu ve sorunlara yaklaşım biçimi değişmiştir. Konu ile ilgili bilimsel kuram ve uygulamaların tartışılıyor olması biçimlendirme, yönlendirme, denetim çabasından kaynaklanmıştır. Konu ile ilgilenenlerin bütün samimiyetine, iyi niyetine rağmen çocukluk konusunda ortaklık ve bütünlük sağlanamaması, yeni sorunların ortaya çıkması tartışmaları canlı tutmuştur. Bu durumda evrensel bir yaklaşım getirme çabasından ilke olarak vazgeçilmemiştir, ancak giderek tartışmalar genel kuramlar yerine daha çok aile, okul, üretim, hukuk gibi daha dar, kontrol edilebilir, yönlendirilebilir, biçimlendirilebilir alanlarda, kurumlar düzeyinde sosyal politika veya “çocuk mühendisliği” konusu gibi ele alınmaya çalışılmıştır.

Çocukluk ile ilk yaygın açıklamalar yeni-ulus devlet anlayışına uygun bir biçimde biyolojik temeldedir. Ancak konu ve sorunları bu düzeyde sınırlamak mümkün olmamıştır. Çocukluğu biyolojik olarak tanımlamak aynı zamanda çocuk sorunları ve çözümünde ırkçılığa varan görüşleri savunmaya da açıktır. Artık bunu doğrudan savunan kalmamıştır. Çocukluğun sosyal, kültürel, siyasi, tarihi, hukuki, psikolojik, pedagojik vb. bir kategori olarak ele alınması aile, toplum, devlet veya uygarlık birimleri çerçevesindedir. Çocuk konusunda farklı görüşlerin olması Batı merkezli olmasına engel değildir. Batı kendi düzenini ve çıkarlarını evrenselleştirirken çocuk konusuna olan bakış açısını da evrenselleştirmiştir. Bizim eleştirdiğimiz bunadır. Çocuk bakış açısı ve örgütlenmesi açısından dünyanın geleceği ve birliğine yönelik evrensel bir bakış açısı ortaya konulamamıştır. Uygarlıklar arası ilişkilerde taraflardan birinin, Batı'nın kendi toplum ve dünya görüşünü evrenselleştirmesi yeni sorunlara neden olmuştur. Günümüzde dünyanın birliği ve geleceğine yönelik yeni bir aşama ve düzenden vazgeçilmesiyle çocukluk konu ve sorunlarının çözümü verili düzenin işleyişi çerçevesinde daha küçük, sınırlı birimler içinde ele alınmaktadır. Çocuk sosyolojisinin sosyoloji içinde ayrı bir dal olarak ortaya çıkması bunun bir sonucudur.

Çocuk veya bir başka konuda bütünsel bakış açısından, evrensellikten vazgeçmemiz mümkün değildir. Bizim karşı çıktığımız Batı'nın kendi düzenini, yaklaşım ve egemenliğini evrenselleştirmesi, buna karşılık kendi kimliğini Doğu'dan farklılaştırmaktan vazgeçmemesidir. Sınırlılık Batı'dan kaynaklanmaktadır. Batı evrensellikten veya farklılıktan söz ederken kendi çıkar ve çözümlerinden vazgeçmiyor, tam tersine mutlaklaştırıyor, Doğu'yu veya Batı-dışı toplumları dışlıyor, kendi görüşlerine yama olarak eklemiyor. Çocuk sosyolojisinin konu ve sorunları ele alınışındaki darlık, Batı-merkezci bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bu durum araştırmalarda hem yöntem düzeyinde, hem de uygulama düzeyinde çocukluk konusunun kendi kendisiyle ve belli kalıplarla ele alınmasına neden olmuştur. Batı'nın kendi kimliğini mutlaklaştırması, evrenselleştirmesi çocukluk tarihinin Batı-

dışı toplumların kimliklerindeki eksikliklere, sorunlara göre tanımlanması temelde değişmemiştir. Bu durumda Batı-dışı toplumlara üstünlük verilen Batı açıklamalarını izlemekten başka bir yol kalmıyor. Çocukluk konusunda evrensellik anlayışı otoriter, standart, tektip kalıplara dayalı Batı izleyiciliği ve üstünlük ilişkisinin dışına çıkmamıştır. Batı evrensellik anlayışının kendisiyle sınırlı olması, Batı-dışı toplumların Batı üstünlüğüne ortak olmak istemesi yeni sorunlara neden olacaktır. Çocuk tarihi evrensellikten uzak gündelik yaşam pratiğinin işleyişine, zorluk ve sorunlarına indirgenecektir.

Son dönemde çocukluk konu ve sorunlarının toplumlararası ilişki ve sorunlar dışında ele alınması kuramsal çalışmaların gözden düşmesine, verili düzen içinde uygulamaya yönelik daha sınırlı çalışmaların ortaya çıkmasına izin verecektir. Çocuk sosyolojisi çalışmaları bu yönde bir eğilim ve geçerlilik kazanmaya başlamıştır. Çocuk haklarının evrenselliğinden söz edilmesine karşılık sorunların tanımı ve çözümü dünyanın birliği ve geleceğinden bağımsızdır. Sorunların verili dünya düzeni ve dengesi/ dengesizliği içinde çözülmek istenmesi sosyal hizmet anlayışının ve kurumlar düzeyinde gündeme gelen toplumdan kopuk uzmanca çözümlerin öne çıkmasına neden olmaktadır. Başlangıçta çocuk konusu modern aile içinde ele alınmış olsa da esas kimlik ve eğitim okul düzeni içinde tanımlanmıştır. Çocuk sorunlarının eğitim sorunu olarak tartışılmasından sonuç alınmayınca, eğitim yerine bir başka toplumsal uzmanlık alanı ve kurum öne çıkarılmıştır. Üretim/iktisat, psikoloji, hukuk, toplum vb. gibi alanların çerçevesinin değişmesiyle sorunlara yaklaşım biçimi ve çözüm de değişmiştir. Bu nedenle zorunlu biçimde disiplinler arası bir yaklaşımdan söz edilmiş ve sosyolojiye özel bir yer ve önem verilmiştir. Çocukluk konusuna yaklaşım kurumlar çerçevesinde çözülemeyince kişisel düzeyde felsefi açıklama ve yaklaşımlar öne çıkarılmıştır. Bu açıdan öne çıkan ilk yaklaşım bireyin doğasına dayalı “doğal hukuk/haklar” görüşüdür. Bu görüş Batı düşünce geleneğine bağlandığı gibi aynı zamanda yeni düzen ile de uyuşacak, günümüzde ağırlığını sürdüren “çocuk hakları” anlayışının temelini oluşturacaktır.

Modern Çocuk Hakları Anlayışı: Dini İradenin Yerine İnsan İradesinin Öne Geçmesi

Çocukluk tarihi ve dönüm noktaları bizim tarih ve uygarlık ile ilgili genel dünya görüşümüzün dışında değildir. Dünya tarihi ve çocukluk açısından sorunları ortaya koyacağımız tartışma çerçevesi, 1-Uygarlık öncesi ve uygarlığa geçiş sonrası, 2-Modern öncesi ve sonrası (en üst dönemi küreselleşme) ayırımına dayalı olarak ele alınabilir. Doğu-Batı farklılık

ve çatışması her iki dönemi de belirleyen tarihi değişimi sağlayan temel olaydır. Bu model bize dünya tarihi ve çocukluk konusunda değişmeyen ve değişen özellikleri birlikte tartışmaya ve günümüz sorunlarına tanımlama ve dönüştürmeye izin vermesi açısından önemlidir. Gelişme ve değişme hep ileriye mi doğru, bugüne bakarak bunu söylemek güçleşmektedir. Öncelikle Batı modern düzenin evrenselleştirilmesi ve günümüzde bunun en son sınırına kadar gelmesiyle (küreselleşme) verili düzen ve otorite toplumdaki ve tarihten kopmuştur. Mevcut ilişkilerin aşılmasına, tarihte yeni bir sıçramaya izin vermediği için verili düzen mutlaklaşmıştır. Bu günümüz sorunlarına yaklaşımı ve çözüm yöntemini de sınırlamaktadır. Çocukluk sorunlarına çeşitli yaklaşım ve değerlendirmeler bunun bir uzantısıdır. Çocuk hakları konusunda soyut düzeyde özne/birey temelli doğal haklar görüşü, toplum ve tarih dışı, koşullar üstü, ahlaki, buyurgan bir iyilik anlayışı ve temenninin ötesine gitmemesinin bir nedeni budur.

Çocuk haklarına dayalı yaklaşım, doğuştan gelen modern ve mutlak, bireyin doğasına dayalı evrensel “doğal hukuk/haklar” görüşünün uzantısıdır. Bu yaklaşım günümüze kadar aşılamamıştır. Burjuvazi kendi düzenini kurarken ve dünya görüşünü gündeme getirirken dini otoritenin/dünya görüşünün dışında tanımlamıştır. Geleneksel dünya görüşü içinde de olan doğal haklar görüşü kapitalizmin ideolojik formu olarak yeniden yorumlanmıştır. Bu süreçte Batı-dışı geleneksel toplum düşüncesi Hristiyanlıktan farklı olduğu gibi burjuva dünya görüşü ile de bütünleşmemiştir. Ancak Doğu’da geleneğin modernleşmesiyle Batı dünya görüşü etkili olmuştur. Bireyin doğasına dayalı tanrı kaynaklı doğal hukuk görüşüyle laik akla ve doğa kaynaklı doğal hukuk görüşü arasında temelde fark yoktur. Evrensel ve mutlak tanrı otoritesi yerine yine evrensel, mutlak, doğa veya akıl işleyişi/otoritesi konulduğunda değişen bir şey yoktur. Doğal hukuk görüşü Batı düşüncesi içinde çeşitli dönemlerde farklı düşünce kalıpları içinde yeniden üretilmiştir. Aydınlanma ve modern düşünce Batı kimliğinin ve düşünce geleneğinin uzantısıdır. Din kaynaklı doğal hukuk anlayışı mutlak akıl ve doğa temelli dünya görüşüyle değiştiğinde de toplum ve tarih dışı bir yaklaşımdır. Toplum ve tarihe dayalı açıklamaların ötesinde bir otorite ve düzene dayalıdır. Modern akla dayalı doğal haklar ve ilerleme görüşü, dini akla dayalı doğal haklar anlayışı gibi tarih-üstü, toplum-üstü bir anlayışla temellendirilmektedir. Bireyin doğası ve hakları ile ilişkili otoritenin kaynağı değişince biri diğerinden daha evrensel ve gelişmiş olmamıştır. Bu yaklaşım yeterli olmadığı için marxizm ve sosyoloji düzeyinde toplum ve tarih temelli yeni açıklamalar, kuramlar önerilmiştir.

Modern doğal haklar görüşünün önemi tanırdan bağımsız insan iradesinin bağımsızlığını ve etkinliğini öne çıkarmasıdır. Modern bilimin, sosyolojinin

ve diğer toplum bilimlerinin temelinde de bu değişim vardır. Toplumun, toplum güçlerinin kendi iradesi ve örgütlenmesi ile sorunlar üzerinde etkili olabileceği, toplum olaylarının, toplumun ve tarihin yasaları bilindiğinde gelişmeleri yönlendireceği görüşü modern toplum bilimleri anlayışının temelinde bulunmaktadır. Dini doğal haklar görüşünden akla dayalı doğal haklar görüşüne geçilmesiyle horlanmış insan iradesi yüceltilmiş, giderek ilahi otoritenin/iradenin yerine geçirilmiştir. Burjuvazinin insan haklarını ve bireyin iradesini yüceltmesi ile çocuk hakları da dünyevilemiştir. “Çocuk/tanrı İsa” artık gökyüzünden yere inmiştir, birey düzeyinde çocuk yine yüceltilmiş, saf ve kutsallaştırılmış haldedir. Modern çocuk, toplum, tarih ve koşullar dışında laik “masumiyet” halesi içindedir. İnsanın veya çocuğun bu yönde yüceltilmesi ile dinin alanı ve otoritesi sınırlanırken yeni düzenin otoritesi ve gündelik yaşam alanı genişlemiş ve güç kazanmıştır. Laik akla veya doğaya dayalı doğal haklar görüşünün egemenlik kazanması Batı’ya özgü tarihsel yeni gelişmelerin ürünüdür. Burjuvazi Doğu ile yeni ilişkiler kurduğunda artık eski düzenin ve dinin getirdiği sınırlamaları aşmak istemiş, kendi ihtiyaç duyduğu insan ve onun saf modeli olan çocuğa yaklaşımı değiştirmiştir. Batı modernleşmesinin önemli bir sonucu eski düzenin tasfiyesi ve yeni ilişkilerin dayanağı olan bireyin ve toplumun dini otoriteden özgürleşmesidir. Giderek burjuvazi kendi düzenini kurunca kendi evrensellik anlayışını da bireyin üstünde belli kurumların/düzenin işleyişi ve toplum güçlerinin otoritesi ile tanımlayacaktır. Çocuk ile ilgili görüşlerin ve sorunların düzenin işleyişi içinde ele alınması ve çocuk hakları içinde çözme çabası bu nedenle önemlidir.

Din veya bilimsel akıl ve doğa kaynaklı düzenin işleyişi ve otoritesine dayalı görüşlerin en önemli özelliği soyut değer ve hakları öne çıkararak, toplum, tarih ve koşullar dışında genelleştirmesidir. Bu soyut değerler temelinde ortaklık sağlama çabası verili düzenin tartışılmasını da engellemektedir. Bu nedenle dine/tanrıya dayalı doğal haklar görüşünden modern dönemde laik akla, doğaya dayalı doğal haklar görüşüne geçilebildiği gibi günümüzde de tersine tanrıya/dine/tanrıya dayalı doğal haklar görüşüne kolaylıkla geçilebilmektedir. Aydınlanmanın getirdiği akıl, doğa gibi kavramların dini muhtevalarından ve otoriteden soyutlanması, laik akla, doğaya dayalı otoritenin ikame olmasıyla bir yönüyle insan tanrılaşmış, tanrının otoritesi yerine insan akli/iradesi konulmuştur. Ancak denetim ve işleyiş içinde sorunlar vardır. Bireyi doğasına dayalı doğuştan gelen mutlak doğal haklar görüşü kendini ancak belli bir otorite ve ahlak temelli olarak yaygınlaştırabilmektedir. Hristiyanlıktan kaynaklanan “ilk günah” (“cennetten kovulma”) anlayışı nedeniyle toplum yaşamı ve düzen aslında insanın “yaratılış”ına yabancıdır. İnsanın düzen, toplum, aile evresine

geçiş, cinsiyet ayrımları, anne, baba, çocuk, erkek, kadın, akrabalık ilişkileri vb. gündelik yaşamında sorunlarına çözüm getirirse bile, aynı zamanda eşitsizliğin/sorunların kaynağı olarak görülmüştür. Tanrı kaynaklı doğal hukuk anlayışına göre insanın dünya yaşamı geçici/ölümlü, denetimi dışında, kendi suçu ile düşmüş olduğu bir “ceza” ve “ergin olmama” (haklarını kendi kullanacak ehliyete, yeterliliğe sahip olamama) halidir. Diğer bir deyişle aklını tanrının kılavuzluğu olmadan kullanama durumudur. Modernleşme ile Batı insanı kendi aklına güvenerek veya doğanın işleyişini kavrayarak (modern bilimin yüceltilmesi, modern dünya görüşünün de kaynağı olması), akıl aracılığıyla insan, doğa, toplum ilişkilerini düzenleyeceği inancındadır. Böylece kendine göre düzeni yönlendirerek, denetleyerek sorunlarını çözümleneceği, “ergin olmama” halinden kurtulacaktır. Ancak bütün bilim, akıl övgüsüne rağmen insan iradesinin/aklının yıkıcı sonuçları nedeniyle yine aklın otoritesi dışında ahlaki bir iradeden, dürüstlükten söz edilmek zorunda kalmıştır.

Çocuk hakları konusunda akla, bilime duyulan bütün güvene rağmen çocuğa yönelik haklar sonuçta bir iyilik, ahlak hali ve sorunu olmaktan ileri gitmemektedir. Bireyin doğasına dayalı değişmez çocuk hakları görüşü önce aklın, bilimin üstünlüğünden (otoriteden) söz ederek işe başlamakta ancak bu konuda açmazla karşılaştığında yine dine, ahlaka (otoriteye) dayanmaktadır. Çocukluğun tanımı da ergin olmama, otoriteden, akıldan yoksun, eksik olma halidir. Çocuk üzerindeki otorite onun iyiliğine dayalı bir dizi düzenleme, talim, terbiye ve hüküm gerektirmektedir. Bunun akla/bilime ve ahlaka uyumlu olması, standartları laik düzenin sorumluluğundadır. Bu durumda sorun çözümediği gibi tartışma da bitmemektedir. Aklın veya doğanın işleyişinin bilinmesi sorunların çözümünde yeni imkanlar yaratsa bile düzenin/aklın ilişkileri denetleme, yönlendirme çabası veya kuralı, aşırı, katı biçimde kötüye kullanılması yeni sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle akla/bilime dayalı uygulamaların geçerliliğinin sınanmasında dini dünya görüşünden veya ahlaktan bütünüyle vazgeçilememektedir. Aklın bencilce kötüye kullanılışı, yıkıcılığı, dini ve dolayısıyla ahlakı da zayıflatmaktadır. Bu durumda ölçüt de kalmamaktadır. Kısaca ister din, ister laik akıl konusunda aşırılığa düşülmemesi için ahlak zorunlu bir davranış formu olarak görülmektedir. Modern akıl/bilim ahlak ile temellenmediğinde yıkıcılığın, kötülüğün, kaosun kaynağı olarak da tanımlanmıştır. Batı’da modern aklı ve yeni düzeni savunanların aynı zamanda muhafazakar olması yadırganmamaktadır. En azından yeni düzen başarılı olmadığı takdirde, kimliğini kaybetmemek için, geleneksel Batı kimliği korunmak istenmiştir. Akıl, ahlak ve dini ölçütler birbirine karşıt olmak yerine birbiriyle uzlaştırılmıştır. Tanrının veya

bilimin kılavuzluğunda (düzenin otoritesine boyun eğerek) “ergin olmama” halinden kurtulmak mümkün görülecektir. Günümüzde Batı akli bencil, katı, aşırı formel, mutlak, otoriter olarak eleştirilirken, bu eleştiri modern bilimi de kapsayacaktır. Bilimin diğer bilinç biçimlerinden üstünlüğü tartışma konusu edilerek, bilim açıklamaların değişmesinden ve olumsuz sonuçlarından söz edilerek, Batı biliminin sınırlılığı yerine bilimden şüpheye veya vazgeçmeye gidilecektir. Bilimin diğer sanat, edebiyat, din gibi bilinç biçimlerinden üstünlüğü tartışma konusu olacak, bilime dayalı dünya görüşü sıradanlaştırılacaktır. Bu durum çocuk konusunda modern evrensellik anlayışının tartışılmasına neden olduğu gibi modern bilim/akıl yerine, din, sanat, edebiyat, iletişim kaynaklı açıklamaların öne çıkmasına neden olacaktır.

Modern Çocukluk Anlayışının Sınırına Gelinmesi ve Aşılammaması: Farklı Dünyaların Yetişkin Kurmaca Çocukları

Tekrar edelim. Çocukluk konusu ve sorunlarının çözümü ile ilgili görüş ve kuramlar bilim düzeyinde XIX. yüzyıl Batı düzeni ve toplum örgütlenmesi içinde gündeme gelmiştir. Konunun modern dönem ve bilim çerçevesinde çeşitli yönleriyle tarihi, pedagojik, hukuki, siyasi, iktisadi, sosyolojik vb. yönleriyle ele alınmış olması daha önce konunun ele alınmamış olmadığını göstermez. XIX. yüzyıl öncesi geleneksel Doğu veya Batı toplum düşüncesi içinde konu (edebiyattan dine, destan ve folklordan eğitime kadar, aynı zamanda bilim ve tarih anlayışı da bunun bir parçası olarak) değişik biçimlerde ele alınmıştır. Modern toplum düşüncesi içinde de bu etkinin hala sürdüğünü söyleyebiliriz. Sorunların çözülmemesi çocuk konusunda geleneksel toplum düşüncesinin egemen olmasa da modern toplum içinde canlılığını, sürekliliğini korumasını sağlamıştır. Çocuk konusu ve sorunlarına yaklaşımın XIX. yüzyılda yeni bir toplum ve dünya düzeni örgütlenmesi içinde ele alınması modern bilim düzeyinde ve egemenliğindedir. Egemen bakış açısı ve düzenin işleyişi konu ve sorunların ele alınmasını belirlemiştir. Bu yaklaşım biçimi Batı-dışı toplumları da kapsayarak genelleştirilmiştir. Ancak modern çocukluk anlayışı Batı merkezli olmasına rağmen Batı içinde bile sınıflar ve toplumlar düzeyinde çıkar ve konum farklılıkları nedeniyle ortak bir görüş/yaklaşım oluşturamamıştır. Bu konudaki eksiklikler soyut düzeyde çocuğa duyulan saygı, çocuğun iyiliği, yararı, çocuğun sağlığı, çocuğun masumluluğu/safılığı gibi görüşlerle çocuk haklarına dayanak olarak, ortak bir yaklaşım bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. 200 yıllık bir süreç sonunda,

günümüzde modern çocukluk anlayışının sınırına gelinmiş ve aşlamamıştır. Sorunun aşılabilmesi verili düzen ile birlikte bütün toplumu, tarihi uygarlık birikimini de çürütmektedir. Günümüzde çocuk sorunu artık parçalanmış, farklı dünyaların yetişkin kurmaca çocukları haline dönüşmüştür.

Modern öncesi ve sonrası çocuk sorunlarına dayalı genel yaklaşımın kaynağı dine, akla, doğaya dayalı bir otoritenin/düzenin işleyişiyle tanımlanmış, çocuk hakları yukardan adeta bir lütuf, bağış gibi duygusal veya buyurgan “iyilik/yarar”, “çocuğa saygı” düzeyinde ele alınmıştır. Bunu elbette küçümsemek gerekir. İnsanların samimiyetine güvenmek gerekir. Ancak bu anlayışın sonuçta sorunlara yaklaşım ve çözümde bir eksiklikten, acizlikten, açıklamanın olmamasından kaynaklandığını unutmamak gerekiyor. Bu tavır bir yönüyle insanların güncel koşullardan, düzenin sınırlılıklardan koparak, toplumun geleceğinden, birlik ve dayanışma bilincinden vazgeçmediğini göstermektedir. Bu açıdan yararlanabileceğimiz, bir yönüyle destekleyeceğimiz bir tutumu belirtmektedir. Ancak günümüzde verili düzenin işleyişi ve çocuk konusuna yaklaşım bu tavra uygun değildir. Düzen kendi yarattığı sorunları çözmek yerine bu sorunlar içinde varlığını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu durum düzenin çürütmesine, kokuşmasına neden olmaktadır. Çocuk pornosunun diğer türler yanında yaygın bir tür haline dönüşmesi bunun bir göstergesidir. Bunu yasaklar, ahlak bekçiliği ile çözmek mümkün değildir. Çocukluk konusunda toplum bilimlerine dayalı evrensel kuramların, uzmanlıkların giderek tartışılır hale gelmesi, tepeden inme dar yaklaşımlara, projelere dönüşmesi düzenin kendi yarattığı sorunlar karşısında acizliğini göstermektedir. İletişim teknolojinin dayalı açıklamaların gündeme gelmesi de bu nedenledir. İletişim kaynaklı açıklamaların öne çıkması ile Batı-merkezci evrensel toplum kuramlarından vazgeçilmesi eşzamanlıdır. Bu iki tavır modern toplum anlayışı ve bütünsel kuramların eleştirisi olarak günümüz açıklamalarını da belirlemektedir. Modern toplum düşüncesi ve örgütlenmesi gibi bunun eleştirisinin de Batı tarafından gündeme getirildiğini gözden kaçırmamak gerekir.

Çocuğa yaklaşımda çoğul sosyo-politik topluluklar ve farklı tarihi-toplumsal yapıların birlikte varoluşunu pratikten ve düzenin işleyişinden bağımsız olarak BM çatısı altında soyut etik-hukuki koşullara bağlama çabası koşullar üstü bir yaklaşımı gerektirdiği için evrensel çocuk anlayışı günümüzde küresel çocuk yaklaşımına dönüşmüştür. Çocuğa bakışın koşullar-üstü otoriter bir anlayışla ele alınması, pratikte tarihten, toplumdaki, dünya görüşünden/kuramdan, siyasetten kopuk (toplumsal olay ve alanlardan soyutlanmış) bürokratik, uzmanca bir görev ve söylem ahlakına dönüşmüştür. Egemen ilişkilere dayalı bu yaklaşım pratikte soyut ve hayalidir, kapsayıcı olması amaçlanmıştır, ama hukuk-ahlak ile

sınırlı olduğu için (çocuk haklarının/maddelerin sayısı bile tartışılmaz, yenisi eklenemez), gerçekte yeni bir çocuk dünyası/ütopyası/hayali önünde engeldir. Batı'da gündeme gelen iletişim kaynaklı görüşler ile Batı-merkezciliğin eleştirisine dayalı çoğul uygarlıklar (küreselleşme, yerelleşme) görüşü son dönem çocukluk tartışmalarında öne çıkmıştır. Bu görüş de öncelikle toplum-üstü, koşullar-üstü mutlak düzen ve otorite anlayışına dayalıdır. Toplumdan, tarihten kopuk uzmanca bir yaklaşım ile çocuğa yaklaşıldığı için çocuk nesneleşmiştir. Çocukluk tarihini iletişim teknolojisinin gelişme süreci içinde ele alan çalışmalar ile ABD eksenli küreselleşme anlayışı birliktedir. Batı-merkezcilik eleştirileri ve çoğulcu uygarlıklar görüşü Doğu'daki süregelen tartışmalardan bağımsız olarak gündeme gelmekte ve Batı dünya egemenliği tartışma konusu edilmemektedir.

XIX. yüzyılda Batı eline geçirdiği güçle evrenselliği, uygarlığı, ilerlemeyi kendisinin temsil ettiği iddiasındadır. Batı-dışı toplumlar da kendi kaderlerini Batıya bağlamaları nedeniyle Batı'yı izler duruma düşmüşlerdir. Batı kendi düzenini bütün dünyada yaygınlaştırdığı için sistemden kopmayan bir toplumun kendi kimliğini Batı'dan ayrı tanımlaması mümkün olmamıştır. Azgelişmişlik, merkez-çevre gibi kuramlar bunun bir parçasıdır. 1980-90 sonrasında bir değişiklik vardır. Ancak Batı yeni gelişmelerle Batı-merkezci evrensellik, uygarlık, ilerleme anlayışından vazgeçse bile, Batı-dışı toplumların anti-empyralist, anti-kapitalist bir kopuş ile sistemin dışına çıkmaları mümkün olmamıştır. Bu nedenle bu dönemde küreselleşme ve yerellik/yerlilik ayrımı ("birlik ve çokluk" veya "tekillik") birlikte gündeme gelmiştir. 1980-90 sonrasında Batı sosyalizminin uluslararası düzeyde temsilcisi Sovyetler Birliği kendini tasfiye ederek Batı'nın Doğu ile ilişkilerinde yeni bir role soyunurken, İran'da gerçekleşen "İslam Devrimi" de alternatif yeni bir düzen ve toplum anlayışını gerçekleştirememiş, savunma ideolojisinin dışına çıkamamıştır. Alternatif bir düzen ve yaşam tarzı ortaya konulamamıştır. Geçmişte İslam kimliğinden vazgeçmeden, Batı üstünlüğüne ortak olma amacıyla, İslamiyet'in aydınlanmacı, modern, kapitalist, sosyalist biçimlerinin mümkün olduğunun savunulmasına benzer biçimde, günümüzde de ABD eksenli küreselleşme veya yeni dünya düzeni içinde İslam kimliği ile Batı ile farklılık ve ayrımı sürdürmek, bunu mutlaklaştırmak, verili dünya düzenine, Batı'ya bir tehdit oluşturmamaktadır. İslamiyet'in yerine Budist, Taocu, Konfüsyüscü kimliği de koyduğumuzda bu durum değişmiyor. Her iki dönemde de Doğu'nun farklılığından söz edilmesine rağmen Batı üstünlüğünü korumaktadır. (Kuramsal düzeyde ve pratikte Batı bize farklı olamazsın değil, benim üstünlüğümü ve kimliğimi paylaşamazsın diyor.) ABD eksenli küreselleşme

anlayışı içinde, farklılıkların yerellik/yerlilik olarak sürdürülmesi, kimlik siyasetinin savunulması, çoğul uygarlıklar söz edilmesi özgürleşme değil tam tersine verili düzenin ve ayrımların mutlaklaşması, küre-muhafazakarlaşma ve otoriterliğin dünya çapında genişlemesi, şiddetin her düzeyde etkili olması anlamına gelmektedir. Küresel yeni düzende çocuk sorunun artık bir uygarlık sorunu olarak gündeme gelmesi bu nedenledir.

1980/90 sonrası iletişim kaynaklı dünyanın birliği (küreselleşme) görüşü öne çıkarken, diğer yandan kozmopolit siyasetten, hukuktan, ahlaktan, kimlik veya birey düzeyinde tikelliklerden, farklılıktan söz eden görüşler yaygınlık kazanmıştır. Evrensel bir tarih ve düzen yerine, tarih-üstü, koşullar-üstü verili düzen içinde farklılıklara dayalı küresel egemenlik ilişkisi ilişkileri belirlemektedir. Amerikan eksenli küresel dünya egemenliği ile kozmopolit, çoğulcu uygarlık, kimlik görüşünü birbiriyle bağdaştırmak ancak şiddete dayalı ilişkiler düzeni içinde toplumları, tarihi eğerek, bükerek mümkün olmaktadır. Bu durum uygarlık tarihinin birikiminin tahrip olmasına, bozulmasına neden olduğu için çocuk sorunu artık bütün insanlığın sorunu haline gelmiştir. Artık çocukluk değerlendirmelerinde ne geleneksel bakış açısını, ne de modern bakış açısını savunmak mümkün değildir. Toplumlar, uygarlıklar, toplumsal sınıflar gibi çocuk, çocukluk da tarihsel özne ve kimlik belirtisi olmaktan çıkmıştır. Çocuk sosyolojisi çalışmalarında çocuğun araçsallaşması/nesneleşmesi yeni bir biçim almıştır. Ayrıca bu tür uzmanlıklara artık şüphe ile bakılmaktadır. Hukuki, siyasi, ahlaki, iktisadi bir özne olarak ele alınan çocuk günümüzde artık silik, tanımlanamaz bir haldedir. Sorunlu yetişkinliğin karikatürize edilmiş, bozulmuş, zayıf, bilgiç, marjinal, antici bir protipi olmaktan ileri gitmemektedir. Bunu büyüklere yönelik yeni çizgi-film ve çizgi-romanlarda da görmek mümkündür. Modernliğin eleştirisi küresel birlik ve gelecek, hukuki, ahlaki, siyasi yeni değerler oluşturmak amacıyla olmadığı için çocuk, çocukluk bu popüler yayınlarda verili düzene alternatif bir gelecek belirtmeyen umutsuz ama muhalif, isyankar, anti bir kahramana, anti kimlik tipine dönüşmüştür. Geleceğin kaybolması ve umutsuzluk, çıkışsızlık hali gündelik yaşam içinde düzen içi muhalif, antici tavra dönüşürken verili düzen ve otorite koşullardan koparak hem marjinalleşmiş, hem de mutlaklaşmıştır.

İletişim teknolojisinin öne çıkarılması ve tarih dışı kurmaca toplumsallaşma anlayışı önce 1960'larda gündeme gelmiştir. 1980/90'lı yıllarda küreselleşme ve iletişim teknolojileriyle egemen dünya görüşü olarak etkinlik kazanmıştır. Bu yaklaşım çocukluk ile ilgili sorun ve çözüm çabalarında yeni konu ve değerlendirmelere, sonuçlara yol açmaktadır. İletişim teknolojisinin gelişmesinin hem sorun, hem de çözüm olarak gösterilmesi bu yaklaşımın

açmaza dönüştüğünü göstermektedir. Bu nedenle bu sefer de iletişim teknolojilerinin kullanımı ile ilgili düzenlemelerden, iletişim ahlakından, iletişimin kendi işleyişi dışında denetim, kural ve yasaklamalardan söz edilmek zorunda kalınmıştır. Günümüzde çocukluk konusunda modern toplum bilimleri düzeyinde açıklamaların geri kalması, iletişim kaynaklı açıklama, konu ve sorunların öne çıkması, toplum, tarih ve koşullar dışında yeni bir denetim, yönlendirme ve biçimleme çabasını göstermektedir. İletişim ve küreselleşme arasındaki ilişkilere karşılık dünyanın birlik ve dayanışmasına yönelik bir aşama, sıçrama amaçlanmadığı için yeni denetim unsurları, idari, hukuki yasaklar ve kurallar ortaya konmuştur.

Günümüzde Batı merkezci modernleşme ve küreselleşme savunulamaz haldedir. Buna karşılık alternatif yeni bir düzen umudu yoktur. İlginç olan düzene karşı muhalefet ve karşıtlığa dayalı görüşlerin sözcülüğü de Batı sosyolojisi yapmaktadır. 1960'lı yıllarda başlayan ve 1990'lar sonrası küreselleşme ile en uç noktasına varan modernleşme, Batı merkezcilik ve evrensellik eleştirisi bütünsel dünya görüşlerinin ve tarihin eleştirisine dönüşmüştür. Geçmişte Batı'nın öğrettiği görüşler, yine son dönemde Batı'nın öğrettiği yeni görüşlerle savunulamaz hale gelmiştir. Batı-dışı toplumlar da bu sefer de bir başka tuzağa düşerek, geçmişin eleştirisiyle, "yeniden" Batı görüşlerinin savunucusu haline gelmişlerdir. Ana akım veya yeni sosyoloji adı altında Batı'nın yeni dönemde söylediklerini tekrar etmek, farklılıkları mutlaklaştırmak için yeni konu ve görüşlerin aktarımı, tercümenin "yerlileşmesi" yeniden önem kazanmıştır. "Batılı bilginin eleştirisi", "İslami bilgi", "Konfüçyüsçü bilgi", "bilime ve gerçeğe kuşku", "hayali Doğu, "hayali Batı", "kurmaca/inşa tarih", toplumun ve tarihin "söyleme" indirgenmesi gibi görüşler, yeni yaklaşımların ve "tercüme yerlilik" çabasının bilgi-kuramsal dayanakları olarak yaygınlaştırılmaktadır. 1960 sonrasında modern Batı düzenine ve evrensellik anlayışına karşı Doğu'da yeni arayışların olduğu, Batı üstünlük ve egemenliğinin tartışıldığı, yeni görüşlerin gündeme geldiği bir dönemde Batı yine öncülük ve üstünlük sağlama çabasıyla yeni görüşleri gündeme getirmiştir. Böylece Doğu toplumları yeniden Batı açıklamalarını izler konuma gelmiştir. Modern Batı yaklaşımını yine Batı'nın öncülüğünü yaptığı görüşlerle eleştirmek çocukluk konusunda da geçerlidir. Modern çocukluk anlayışı sınırına gelmesine rağmen aşılması çocuk konusuna yaklaşımı da etkileyecek farklı çocukluklardan, çoğulculuktan söz edilmeye başlanacaktır. Birbirine paralel bu dünyalarda çocuklar yetişkinlerin kurmaca prototipleridir. Aralarında zorunlu ortaklık/kesişme ancak gündelik yaşam tarzı düzeyinde tanımlanan tüketim toplumu, risk toplumu, kaygı toplumu içinde mümkün olmaktadır.

Sonuç Yerine: Yeni Bir Başlangıç

Batı günümüzde küre-yerelleşme, küre-muhafazakarlaşma ile modern evrensellik anlayışından ve Batı merkezci kuramlardan vazgeçmiş durumdadır. Ancak Doğu ile ilişkilerinde Batı dünya egemenliğinden ve üstünlüğünden vazgeçmediği için farklılık ve ayrıma dayalı küreselleşme anlayışını savunmaya koşulmuştur. Batı yayılmacılığı ve egemenliğini bütün dünyaya yaymış ve artık sınırlarına geldiği için insanın birliği anlamında evrensellikten ve ilerlemekten söz etmemektedir. Bizim dünyanın birliği, gelecek ve dayanışması adına evrensellikten vazgeçmemiz ve şüphe etmemiz için bir neden yoktur. Mevcut düzenden çıkarı olmadığı için, verili ilişkileri aşan yeni bir atılım ve sıçramayı, gerçek anlamda evrenselliği, ilerlemeyi ancak Doğu toplumları gerçekleştirebilir. Batı'nın evrensellikten vazgeçtiği günümüzde yeni bir dünyanın ve evrenselliğin gerçek sözcüsü ve öncüsü biziz. Batı'nın evrensellikten vazgeçmesiyle evrensellik anlayışı konusunda kalın örtü de ortadan kalkmış durumdadır. Evrenselliğin, özgürlüğün, eşitliğin gerçek savunucusu doğal olarak Doğu haklarıdır. Doğu hakları ve Türkiye sorunlarını yeni Batı ile ilişkili olarak evrensellik çerçevesi içinde çözecektir. Bu nedenle çocuk haklarının, kadın haklarının, evrenselliğinin gerçek savunuculuğu bizlere kalmıştır. Uygarlıklar arası ayrımları mutlaklaştırarak, birbirlerini dışlayarak yeni bir dünya/dünyalar kurmak mümkün değildir. Günümüz Batı açıklamaları ve kuramlarının bizi düşürmek istedikleri tuzak verili dünya düzeni içinde birbirlerinden kopuk ayrı dünyaların olabileceği (çoğul uygarlıklar) görüşüdür. Bu bakış açısı birbirinden kopuk, birbirine kapalı ayrı çocuklukların, ayrı çocuk dünyalarının ve geleceğin olabileceği yaklaşımını savunmaktadır. Amaçları bize bu görüşü benimsetmek, ortak etmektir: "Biz, ayrı dünyaların insanlarıyız"! Hemen söyleyelim, ayrı iki dünya yok, aynı dünyada yaşıyoruz. Doğu veya Batı uygarlıkları birbiri ile ilişkileri içinde kendi kimliklerini kazanmışlardır. Bir taraf diğer tarafı yok etmeye kalkmamış, ilişkiler egemenlik çekişme ve çatışmasına dönüşmüştür. Doğu ve Batı birbirleriyle ilişkileri içinde vardır. Bu ilişkiler içinde bir dünya tarihinden söz etmek mümkündür. Sorunlar ve çözümleri bu ilişkiler içindedir, kendi içimize kapanarak veya dünyanın birliğinden, evrenselliğinden vazgeçerek sorunları çözme imkanı yoktur.

Günümüzde küreselleşme söylemlerine karşılık Batı ayrı dünyalarda olduğumuzu söyleyerek farklılıkları mutlaklaştırmak istemektedir. Batı, verili dünya düzeninden vazgeçmek, dünyanın birliği ve geleceği yönünde Doğu-Batı sorununu aşmak niyetinde değildir. Özgürleşme, çoğulculuk adı altında farklılıkların mutlaklaştırılmasıyla bütün dünyada etnik, dini, cinsiyete dayalı farklılıklar, şiddet, uygarlıklar arası çatışmalar, otoriterlik

ve muhafazakarlaşma gündemdedir. Uygarlıklar arası farklılıklara rağmen karşılıklı ilişkilere dayalı soygunsuz sömürsüz bir dünya kurmak mümkündür. Uygarlıklar arası farklılıklar çatışma nedeni değildir, farklılıkların çatışmaya dönüşmesi bir tarafın askeri, siyasi, ticari ilişkilerin denetimini ele geçirerek diğer tarafa kendi çıkarlarını ve egemenliğini empoze etmesinden (geleceğini kayıtlamasından) kaynaklanmaktadır. Günümüzde Batı'nın kurmuş olduğu soygun, sömürü düzenine dayalı mevcut dünya dengesini/dengesizliğini sürdürmek istemesi dünya uygarlık birikiminin tahrip olmasına, çürümesine neden olmaktadır. Çocuk sorunu günümüzün en yakıcı insani sorunlarından biridir. Sorunun aşılması ancak verili düzenin aşılmasına dayalı yeni bir yaklaşım ve örgütlenme ile mümkündür. Sorunu sadece çocuk konusu ile sınırlamak ve bu yönde uzmanca uygulamalarla çözmek mümkün değildir.

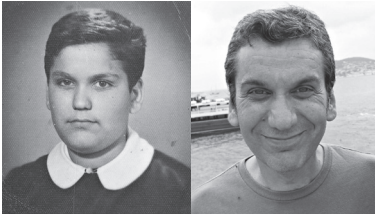
Geçmişten günümüze evrensel kapsama iddiasında olan dünya görüşleri, evrensel tek tanrılı dinler de buna dahildir, uygulama ve geçerlilik düzeyinde bunu sağlayamamışlardır. Ancak günümüzde artık toplumlararası ilişkilerin genişlemesi dünya çapında ortaya çıkan sorunların en geniş çerçevede çözülmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Dünya tarihinin sağladığı uygarlık birikimi ve deneyimi sorunların çözülebilir olgunluğa kavuştuğunu göstermektedir. Ya verili düzeni aşıp yeni bir dünyanın içinde olacağız, ya da uygarlıkların tahrip olmasıyla, çürümesiyle küresel barbarlık çağının içine yuvarlanacağız. Günümüzde Doğu-Batı farklılığı ve çatışmasının bilincine varılması, farklı çıkarlar nedeniyle farklı yönde görüşler öne sürülmüş olsa bile, temel sorunun saptanması açısından önemlidir. Doğu-Batı farklılığı ve çatışması görüşü her iki tarafı da kapsayan evrensel bir görüştür. Tarafların kimliklerini ve sorunların çözümünü bu ilişkiler içinde tanımlaması mümkündür. Elbette taraflar aynı konuya, Doğu-Batı sorununa kendi yerleri, çıkar ve çözümleri açısından bakıyorlar. Farklı görüşlere rağmen, bu durum sorunların ve çözümün birliğine engel değildir. Günümüzde sorunların aşılması içinde gerekli tarihi birikim ve zenginliğin olması konu ortaklığını sağladığı gibi birlikte tartışmanın koşullarını da dayatıyor. Doğu-Batı ayrımı içinde tarafların farklılıklarına rağmen, çatışmadan birlikte yaşaması mümkündür. Bu yönde gerçek bir uzlaşma ve karşılıklı saygıya dayalı, eşit düzeyde tartışmanın önünü ABD eksenli dünya egemenliği engel oluyor. ABD kendi konumu ve egemenliğini mutlaklaştırarak, dünyanın birliği ve geleceği adına yeni bir aşama ve sıçramanın önünü tıkıyor. Modern evrensellik ve modern karşıtı küreselleşmeci verili dünya egemenliği içinde Batı'nın konumunu ve üstünlüğünü korumak açısından aynı yerde buluşuyor. Çoğulcu evrensellik görüşü mevcut Batı dünya egemenliğini aşan yeni bir evrensellik anlayışı ile temellenmiyorsa modern evrensellik anlayışı

gibi mevcut dünya egemenliğini ve düzenini pekiştirmekten ve sorunlara çözüm getirmenin ertelenmesinden başka bir sonuç vermemektedir. Ancak her yeni girişim bir önceki mevcut durumun sorunlarını da içinde taşıdığı için sorunlar daha çok ağırlaşmıştır. Gerçeğin belirsizleşmesi, evrenselliğe ve ilerlemeye duyulan inancın kaybolması, umutsuzluk, bıkkınlık, itişme, içe kapanma ve bireysel çözüm arayışları, hatta çocuk intiharları bu nedenle yaygınlaşmaktadır. Tarihte belki de hiç olmadık bir biçimde toplumsal bir sorun olarak gündeme gelen, patolojik bir sorundan kaynaklanmayan, “çocuk intiharları” gerçekte “uygarlığın intiharı”ndan başka bir şey değildir.

Çocukluk konusunu gündelik yaşamın bütünlüğü içinde çözmek için sosyal, tarihi, iktisadi, siyasi, hukuki gibi çeşitli düzeylerde disiplinler arası bir yaklaşım ve kuramsal bütünlük içinde ele almak gerekiyor. Çocuk sorunlarının çözümü yeni bakış açısı ve kuramsal yaklaşım yanında, aynı zamanda uygarlık düzeyinde yeni bir düzenleme ve örgütlenme sorunudur. Bu düzeyde bir yaklaşım ve çözüm söz konusu olmadığından çocuk konusu aile, okul, eğitim, hukuk gibi kurum ve birimler içinde sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Sorunlar egemen olunacak, denetlenecek ve yönlendirilecek küçük birimler çerçevesinde, uzmanca araçsal yöntemler içinde ele alınmaktadır. Günümüzde dünya görüşleri toplum bilimlerinde gözden düşmüş bir vaziyettedir. Tarihi gelişmeden, değişmeden vazgeçildiği için bütünsel kuramdan/yöntem anlayışından da vazgeçilmiştir. Gerçekte çocuk veya diğer sorunlar için sorulacak soru/çözüm bellidir. “Nasıl bir dünya istiyoruz”, “Niçin yeni bir dünya istiyoruz? “Bu yeni dünyada insanın ve dolayısıyla çocuğun yeri nedir?” Bunlar öncelikle cevaplanması gereken sorulardır. Bunun yerine düzen içi işleyiş içinde sorunların çözümünü amaçlayan “nasıl yapmalı” sorusu öne çıkarılmaktadır. Sosyoloji ve diğer toplum bilimleri yerine “sosyal hizmet uzmanları”nın öne çıkması bu nedenledir. Verili düzen bu hizmetleri karşılığında toplumdaki, aileden ve çocuktan düzenin sorunlarına ortak olmasını ve desteğini bekliyor. Toplumdan, aileden, kadından, okuldan bu yönde bir terbiye ve talim istemeye hak kazanıyor. Resmi dünya görüşünün bir uzantısı olan akıllı, sorumlu, fedakar, kanaatkar, uyumlu, kahraman, yetişkin kadın/erkek çocuk rolleri sorunun çözümü yerine sorunun kendisini oluşturuyor.

Sosyoloji başlangıçtan beri verili düzen içindeki sorunların çözümünü amaçladığı için “nasıl” sorusuyla ilgilenmiştir. Genel olarak modern bilim de “niçin” sorusunu sormayı yasaklamıştır. Niçin sorusu metafizik (dini, özcü, mutlak) bir konu olarak bilim dışına itilmiştir. Böylece verili düzenin işleyişi, sorunların bu işleyiş içinde uzmanca çözümü (nasıl) sorusu cevaplanmış, niçin sorusu kenara itilmiştir. Bizim çocuk hakları ve çocuk sorunlarının çözümü konusunda niçin sorusunu sorma, cevaplama ve

uygulama hakkımız var. Bu hakkımızdan vazgeçmemiz için neden yok. Günümüz çocuk sorunlarının çözümünde verili düzen içinde yapılması gerekeni öğreten “nasıl” sorusu yerine, “niçin” çocukluk konusunun gündeme geldiği, niçin evrensel düzeyde çözmek istediğimizi belirtmemiz gerekiyor. Bu insanın geleceği ve birliği konusunda özgür düşünmemize, hayal ve beklentilerimize de karşılık verecektir. Böylece geleceğe yönelik değişim anlayışını ve buna öncülük yapacak toplum ve uygarlık güçlerinin imkan ve potansiyelini tanımlamak, düzeni yeniden yapılandırma gereği ve çabasına ortak olmak mümkün olacaktır. Bunun için öncelikle farklı çıkarlara ve kimliklere rağmen uygarlıklar arası ilişkilerde sorun ve farklılıkların çözülebileceğini, insanın birlik ve geleceğini, diğer deyişle aynı dünyada olduğumuzu savunmak gerekiyor. Bu açıdan çocuğu sadece toplumsallaşması içinde tanımlamak yerine, çocuğu toplumsallaşmaya ve geleceğe katkısı içinde tanımlamak daha geçerli bir yaklaşımdır. Çocukların dünyası geçmişin, bugünün ve geleceğin birliğini evrensel düzeyde tanımlamaya, sonuçlar çıkarmaya izin verdiği için önemlidir. Çocuk bakış açısı bu anlamda soygunun, sömürünün, sürgit çatışmanın, verili değer yargılarının, otorite ve hiyerarşinin olmadığı, sorunların çözümünde dayanışma ve uzlaşmanın, diyalogun, karşılıksız paylaşmanın, neşenin, dostluğun, hediye ve eğlencenin biçimi üzerinde bize rehberlik edecektir. Niçin sorusunu sorduktan ve gerekçelerini bulduktan sonra, “nasıl bir dünya istiyoruz” sorusunun cevabı basittir. Çocukların bakışının egemen olduğu şenkli bir dünya istiyoruz. Verili düzenin aşılması, “devrim ve iktidar sorunu” ve geleceğin inşası konusunda çocukların dünyası tarihin, farklılık ve çatışmaların aşılması konusunda görüşlerimizin sınanacağı bir perspektif ve yaşanmışlık/deneyim sunacak güçtedir. Belki bu devrimi ve geleceği özetlemek mümkündür. Ustaların ve “dünyanın en küçük çocuğu” M. Ruhi Şirin’in verdiği ilhamla: “İnsanların dans ettiği”, “kadınların öncülük ettiği”, “çocuk yüzlü devrimler” istiyoruz.

* Ertan Eğribel
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü
ertanegribel@yahoo.com.tr

